

***EUPHORBIA HIRSUTA L.* O‘SIMLIGINING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI
УНИКАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАСТЕНИЯ *EUPHORBIA
HIRSUTA L.*
THE UNIQUE CHARACTERISTICS OF THE PLANT *EUPHORBIA
HIRSUTA L.***

Yursunova O‘g‘iloy Mamitali
qizi

Farg‘ona Davlat Universiteti
biologiya yo‘nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada *Euphorbia hirsuta L.* o‘simligining morfologik xususiyatlari, ekologik tarqalishi, fitokimyoviy tarkibi va potensial dorivor ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ushbu tur tarkibida alkanlar, triterpenlar, fitosterollar, tanninlar, polifenollar va flavonoidlar mavjud bo‘lish ehtimoli yuqori ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: tuklar, barg, ko‘p yillik o‘t, tuxumsimon, poya, gul, meva, urug‘, silliq changchi, shoxlanish, tanin, polifenol, flavonoid, cho‘zinchoq,

Аннотация

В данной статье проводится научный анализ морфологических характеристик, экологического распространения, фитохимического состава и потенциальной лекарственной ценности *Euphorbia hirsuta L.* Результаты исследования указывают на то, что этот вид, вероятно, содержит алканы, тритерпены, фитостерины, дубильные вещества, полифенолы и флавоноиды.

Ключевые слова: волоски, лист, многолетнее травянистое растение, яйцевидный, стебель, цветок, плод, семя, гладкий пыльник, ветвление, танин, полифенол, флавоноид, продолговатый,

Annotation

This article presents a scientific analysis of the morphological characteristics, ecological distribution, phytochemical composition and potential medicinal value of *Euphorbia hirsuta* L. The results of the study indicate that this species is likely to contain alkanes, triterpenes, phytosterols, tannins, polyphenols and flavonoids.

Keywords: hairs, leaf, perennial herb, ovate, stem, flower, fruit, seed, smooth anther, branching, tannin, polyphenol, flavonoid, oblong,

KIRISH

Euphorbia hirsuta L., ko‘pincha “tukli sutliqoq” deb ataluvchi o‘simlik, (*Euphorbiaceae*) oilasiga mansub ko‘p yillik o‘t hisoblanadi. Bo‘yi 0.6 m gacha borishi va undan ham o‘tishi mumkin. Morfologik jihatdan *Euphorbia hirsuta* o‘zining tukli poyasi va barglari bilan ajralib turadi, bu xususiyat esa nafaqat uning nomlanishiga ta’sir qilgan, balki qurg‘oqchil muhitda transpiratsiyani kamaytiruvchi muhim moslanish sifatida ham xizmat qiladi. O‘simlikning poyasi to‘g‘ri yoki bir oz yotiq, ko‘p shoxli va zich tuklar bilan qoplangan bo‘ladi. Barglari esa qarama-qarshi joylashgan, oddiy, cho‘zinchoq yoki tuxumsimon shaklda, chetlari silliq yoki biroz tishsimon, yuzasi tukli. Gullari ham o‘ziga xos bo‘lib, tipik *euphorbia* jinsiga xos bo‘lib, sarg‘ish yashil rangli *cyathium* tipidagi infloresensiyalar hosil qiladi. Bu tuzilma mayda gulchalardan iborat bo‘lib, ularning har biri o‘zining maxsus nektariy bezlari va changchilari bilan ajralib turadi.

Euphorbia hirsuta L., ning mevasi uch bo‘lakli kapsula ko‘rinishida bo‘lib, ichida mayda urug‘lar joylashgan. Urug‘lar tarqalishi shamol yoki hasharotlar yordamida sodir bo‘ladi.(1-rasm)

1- rasm. *Euphorbia hirsuta* L., umumiy ko‘rinishi

TARQALISHI

Euphorbia hirsuta L. asosan O‘rta yer dengizi mintaqasida tarqalgan bo‘lib, g‘arbiy Osiyoning ayrim qismlariga ham yetib borgan va Afrika hududlarida ham tarqalgan. Uning tabiiy tarqalish areali Kanar orollari, O‘rta yer dengizi mintaqasi va Gruziyagacha bo‘lgan hududlarni qamrab oladi. *Euphorbia hirsuta* L. nam qirg‘oqbo‘yi hududlari, daryo bo‘ylari, maysazorlar, mavsumiy namlik bo‘lgan butazorlar va yo‘l chetlarida uchraydi. U dengiz sathidan 700 metrgacha bo‘lgan balandliklarda o‘ishi mumkin. Asosan, tuzsiz botqoq yerlarda, masalan, mavsumiy suv oqimlari, daryolar, buloqlar va zovur hududlarida o‘ishga moslashgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Euphorbia jinsiga 2 000 dan ortiq tur kiradi, va ularning sezilarli qismi tibbiyotda qo‘llaniladi. Tadqiqotlarga ko‘ra, *Euphorbia* turlarining kamida 5 foizi xalq tabobatida turli kasalliklarni davolashda ishlatiladi. Ular asosan qusdiruvchi va ichakni tozalovchi

vositalar sifatida, shuningdek, ovqat hazm qilish va nafas olish yo'llari kasalliklari, teri yallig'lanishlari, bosh og'rig'i, ichak parazitlari hamda gonoreya kabi kasalliklarni davolashda ishlatiladi. *Euphorbia hirsuta* L. ning aniq kimyoviy tarkibi hali to'liq o'rganilmagan bo'lsa-da, uning *Euphorbia hirta* kabi yaqin qarindosh turlar bilan o'xshash bioaktiv moddalarga ega bo'lishi ehtimoldan xoli emas. Masalan, *euphorbia hirta* alkanga, triterpen, fitosterol, tanin, polifenol va flavonoidlarni o'z ichiga oladi, bu esa uning turli farmakologik xususiyatlarini belgilaydi. Shuning uchun *Euphorbia hirsuta* L. ham shunga o'xshash terapevtik salohiyatga ega bo'lishi mumkin.

XULOSA

Euphorbia hirsuta L. ning ekologik va farmakologik ahamiyati yetarlicha o'rganilmagan bo'lsa-da, uning yaqin qarindosh turlariga asoslanib, muhim bioaktiv xususiyatlarga ega ekani taxmin qilinmoqda. O'simlikning transpiratsiyani kamaytiruvchi tuzilishi uni qurg'oqchil va nam muhitlarga moslashishga yordam beradi. Tarqalishi jihatidan u O'rta yer dengizi mintaqasi va g'arbiy Osiyoda uchrab, nam hududlarda o'sishga moslashgan. Kelajakda uning kimyoviy tarkibi chuqurroq o'rganilsa, tibbiyot va farmakologiya sohalarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan yangi bioaktiv moddalar aniqlanishi ehtimoli mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Prator O'. V. O'zbekiston yuksak o'simliklarining zamonaviy tizimi. – Toshkent, 2007.
2. Hamidov A., Nabiev M., Odilov T. O'zbekiston o'simliklari aniqlagichi. – Toshkent, 1987.
3. Govaerts, R., Frodin, D. G., & Radcliffe-Smith, A. (2000). World Checklist and Bibliography of Euphorbiaceae (and Pandaceae). The Board of Trustees of the Royal Botanic Gardens, Kew.
4. Geltman, D. (2009). Synopsis of *Euphorbia* L. section *Chamaebuxus* Lázarov (Euphorbiaceae). *Novosti Sistematiki Vysshikh Rastenii*, 40, 109-158.